

Een niet onverwacht eind, een voorspoedig nieuw begin

WESTZAAN VAN TOEN

WILLEM TIP

Westzaan in het begin van de tachtigjarige oorlog (besluit)

De zomer van 1576. Extreme desolatie ende miserie. Met die woorden omschreven de Westzaners de toestand in hun dorp. Platgebrande, verkoolde huizen waaruit de laatste gebruiksvoorwerpen waren wegge-roofd. In de dorpskern lagen de ruines van de St.-Joriskerk en het Raadhuis. Een aantal inwoners was na de verwoesting teruggekeerd. De welvaart van het dorp was echter alleen nog maar een vage herinnering. Zo goed mogelijk probeerden ze hun huizen weer voor bewoning geschikt te maken. Riet voor de daken haalden ze uit het veld, slooponderdelen uit panden in de omgeving. Om in leven te blijven onderhielden ze wat vee.

Graan verbouwden ze in het veld achter de huizen. Langs de sloten hoogden ze daarvoor bepaalde gedeelten op. Honderd jaar eerder hadden hun voorouders dat in tijden van schaarste ook gedaan. Om nieuwe plunderingen en diefstallen te voorkomen stemden ze uiteindelijk toe in een afkoopsom, een 'sauve garde' voor de Spaanse bezettingstroepen. Die overheersten vanuit Zaandam en Assendelft nog het hele gebied.

Sommige inwoners hielden zich bezig met de visvangst. Langs de kant van de sloot lopend trokken ze hun netten voort, hopen op wat zoetwatervis. Met hun laarzen vernielden ze echter wel de oevers en de jonge aanplant daarop van gerst en bonen. Ook schudden ze hun netten onbezorgd boven het gewas uit. Dit alles 'tot groote irreparabe schade van de ghemeene Eijgenaars en Ingesetenen ... die gaerne mitter tijdt heur landen, dese naeste vier Jaren Ongebouwt gelegen hebbende, weder tot Cultiere brengen soudent'. De visvangst met het gaande want werd midden 1577 verboden.

De bevolking was in meerderheid nog steeds katholiek met een niet geringe minderheid van doopsgezinden. De katholieken waren na de Spaanse misstanden echter niet zeer strijdvast. De pastoor van Westzaan, heer Klaas Klaasz bood zelfs kort na de

val van Westzaan aan, de Nieuwe Leer te gaan verkondigen. De gereformeerde Synode van Grootebroek (1574) hield dit aanbod echter in beraad. Eerst diende Heer Klaasz zijn 'boetveerdicheijt genochzaam' te laten blijken.

Zijn levenswandel was niet altijd onberispelijk geweest. De geschiedschrijver Soeteboom vermeldt dat hij 'nevens andere boelen, een bijsit tot Westzanen' had 'die met hem huijs hield daar hij 5 of 6 kinderen bij teelde'. Deze heer Klaasz had bovendien samen met zijn kapelaan 'sulken eendragt en broederlijke gemeenschap in vrouwenen, dronke drinken en goede cier te maken datse alle dagen schenen kerkmis te houden'.

Westzaan bleef uiteindelijk nog lang verstoken van een gereformeerde predikant. Eerst in 1586, ruim tien jaar na de verwoesting van het dorp deed Johannes van Andel zijn intrede. Daarmee was Westzaan van alle Zaan dorpen de laatste. De gereformeerde

kerk was in deze eerste jaren ook nog niet groot. De groei van de gereformeerde kerk zou vooral komen uit de geleidelijke overgang van teruggekeerde katholieken en de komst van gereformeerden van elders. Die ontwikkeling zou nog jaren vergen.

De zomer van 1576 bracht nog geen verlichting. Daarvoor moesten de teruggekeerde inwoners wachten op de herfst. De lange duur van de bezetting leverde ook de Spanjaarden moeilijkheden op. Niet strijd en overwinning maar geldnood maakte ten slotte aan hun overheersing een eind. Halverwege oktober 1576 sloegen de huurtroepen in Spaarndam en Zaandam aan het muiten. Een maand later verlieten ze hun bruggehoofden ten noorden van het IJ. Sonoy nam de bezetting van Zaandam dadelijk over. Het Noorderkwartier kwam onverwacht veilig terug in Staatse handen. Wel klonken er vanuit het Spaanse Amsterdam nog dreigende geluiden. Begin 1577 werd zelfs een vloot van 25 schepen

uitgerust voor een nieuwe aanval. Die aanval volgde echter niet. Een jaar later, in 1578 verklaarde Amsterdam zich voor de Prins. De bezetter had het Noorderkwartier niet kunnen veroveren. Hij verliet nu ook het gebied ten zuiden van het IJ. De wederopbouw kon beginnen.

Buitengewoon snel ging de herbouw van Westzaan voorlopig niet. Daarvoor was het dorp te grondig verwoest, het gebied er omheen te veel ontredderd. Veel inwoners waren na 1574 elders een nieuw bestaan begonnen. De bedrijvigheid moest van de grond worden opgebouwd. De eerste bescheiden mijlpaal kon worden bereikt in 1583. Een nieuw 'stedehuis' verscheen als vervanger van het verwoeste middeleeuwse rechthuis. Het bestuur van de Banne Westzaan kreeg weer een plaats om te vergaderen. Een voorlopig gebouw werd het. Tot 1641 zou het blijven staan.

De teruggekeerde bewoners richtten tegen de oude toren ook een nieuwe kerk op waarin de gereformeerde leer kon worden gebracht. Een eenvoudige zadeldakkerk met lage stenen zijgevels en een naar het oosten gekeerde eindgevel van hout. De kerk zou veel langer dienst doen dan het voorlopige stedehuis. In 1741 kwam de huidige Grote Kerk ervoor in de plaats.

Gaandeweg, vooral na 1590 nam de voorspoed echter toe. Oude vormen van handel en ambacht keerden terug. De Zaanse zeescheepvaart op de Oostzee bereikte in deze jaren voor het eerst weer vooroorlogse cijfers. De eerste houtzaagmolen verscheen in de Westzaandamse Molenbuurt (1596), kort na zijn uitvinding door Cornelis van Uitgeest. Met de houtzagerij verwierf de Zaanstreek zich alras een belangrijke plaats op de Amsterdamse markt. In Amsterdam heersten nog de gilden. Die beschermden de handzagerij en hielden de prijzen kunstmatig hoog. In de Banne Westzaan bestonden geen gilden.

Ook de koophandel van de Banne was van oudsher vrij. Schippers trokken weer zoals voor de 'inlandse oorlog' met allerlei koopwaar door geheel Holland en Zeeland. Vooral de verkoop van graan uit de Oostzeelands was winstgevend. De Gouden Eeuw begon, ook voor Westzaan.

Willem Tip.